

Analýza kvality života v kontexte ľudského rozvoja

Jaroslav Gonos*

Prešovská univerzita v Prešove

Katedra ekonómie a ekonomicky

Konštantínova ul. 16, 080 01 Prešov, Slovakia

jaroslav.gonos@unipo.sk

Anna Tomková*

Prešovská univerzita v Prešove

Katedra manažérskej psychológie

Konštantínova ul. 16, 080 01 Prešov, Slovakia

anna.tomkova@unipo.sk

Katarína Čulková*

Technická univerzita v Košiciach

Fakulta baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií

Letná 9, 042 00 Košice - Sever, Slovakia

katarina.culkova@tuke.sk

Abstrakt

Príspevok diskutuje o vypovedacej schopnosti ľudského rozvoja a navrhuje možné riešenia pre zlepšenie kvality života pre vybranú krajinu. Zaoberáme sa špecifikáciou jednotlivých časových období v rámci pôsobenia sledovaného rozvoja a analyzujeme index ľudského rozvoja a jeho vývoj na príklade vybranej krajiny. Teoretický základ tvorí vymedzenie pojmov kvalita života a najpoužívanejšieho indikátora Rozvojového programu OSN – indexu ľudského rozvoja.

Kľúčové slová

kvalita života; ľudský rozvoj; ekonomický rast

Informácia

Príspevok je súčasťou riešenia vedeckého grantu VEGA 1/0619/19

1. Úvod

Do popredia záujmu sa vo vyspelých, ale aj v rozvojových krajinách v posledných desaťročiach okrem iných ukazovateľov dostáva aj kvalita života. Záujem o túto problematiku vyvolali predovšetkým významné politické, sociálne, ekonomické zmeny, a v neposlednom rade aj technologický pokrok. Tieto zmeny výrazne ovplyvnili aj postavenie jednotlivcov v spoločnosti. Vo všeobecnosti existuje pomerne veľké množstvo modelov kvality života. Mnohé z nich sú preto veľmi odlišné, čo do štruktúry ako aj koncepcie. Podľa

Johnstona a kol. (1994) je kvalita života stav sociálnej pohody (well-being) jednotlivca alebo skupiny, ktorý možno vnímať alebo identifikovať „pozorovateľnými“ indikátormi.

2. Kvalita života

Kvalita života podľa Lisého (2005) závisí od viacerých potrieb, najmä od potreby seberealizácie, potreby človeka rozvíjať svoju osobnosť, mať pocit užitočnosti, aktívne sa stavať k životu, dosiahnuť požadovanú úroveň kultúrnej vyspelosti, nadväzovať mnoho kontaktov a budovať dobré medziľudské vzťahy, potreby aktívneho využívania voľného času, potreby zmeniť prístup k životnému prostrediu a k materiálnemu bohatstvu a pod.

Keď opisujeme pojem kvalita života v období 60.-tych a 70.-tych rokov 20. storočia, hovoríme o rozšírení subjektívneho zamerania. Chronologicky sa k ukazovateľom kvality života priradzovali nie len osobné tvrdenia ľudí o svojej spokojnosti, ale aj informácie objektívneho typu. Obsahovali materiálne ukazovatele ako peniaze, dostatok potravy a kvalita ubytovania a nemateriálne ukazovatele ako napr. sociálne vzťahy, zdravie a kvalita životného prostredia, v ktorom žijú (Bačová 2008).

Od 90.-tych rokov dochádza k ďalšiemu rozvoju štúdia kvality života, kde vidíme snahu o zjednotenie a dôkladné vymedzenie teoretických základov aj o vytvorenie odpovedajúcich spôsobov merania kvality života. Kvalita života je témou mnohých oborov týkajúcich sa človeka. Veľmi spomínaným sa stáva kvalita života v zdravotníctve (Syróvátka 2008).

Kvalita života na pracovisku je úzko spojená s pracovnou spokojnosťou. Pojem pracovná spokojnosť je nadradený pojmom spokojnosť v práci a spokojnosť s prácou. Spokojnosť človeka vyplýva z uspokojovania, resp. uspokojenia jeho potrieb. Pre uspokojenie mnohých potrieb sú potrebné peňažné prostriedky, ktoré jednotlivec môže nadobudnúť vo forme mzdy, renty, úroku alebo zdedením (Tokárová 2002).

Sojka (2007) bližšie a podrobnejšie popisuje jednotlivé súčasti vlastnej definície pracovného života, pričom samotný pracovný život chápe ako vzájomnú interakciu jednotlivca a činnosti organizácie. Vzájomnú prepojenosť odôvodňuje zo strany zamestnancov i zamestnávateľa. Zamestnanec očakáva kompenzáciu za odvedenú prácu a zamestnávateľ vytvára pracovné podmienky pre kvalitný život v závislosti od ekonomického opodstatnenia a prispievania k zvyšovaniu produktivity.

Kvalitu života každého človeka je možné prostredníctvom viacerých publikácií rozložiť na elementárne časti, čiastkové konštrukty, ktoré ovplyvňujú celkovú kvalitu ľudského života. Takisto aj intenzita pôsobenia a vzťahov medzi jednotlivými zložkami je zákonitá. Podľa Bačovej a kol. (2008) má kvalita života sociálnu dimenziu a tejto problematike sa venujú sociálne vedy. V praxi sa profesionálne stáva predmetom záujmu v prvom rade pracovníkov z oblasti sociálnej práce a sociálnej politiky. Kvalita ľudského života, sledovanie jeho hodnôt, vývoja a analýza možností ovplyvnenia je čoraz skúmanejšou problematikou. Je potrebné si uvedomiť, že existujú ekonomické a rovnako aj neekonomické faktory, ktoré naň rôzne vplyvajú. Existuje mnoho ukazovateľov, ktoré nám pomôžu kvantifikovať dimenzie ľudského rozvoja v rôznych smeroch. Pri meraní kvality ľudského života sa stretávame s údajmi, ktoré je možno pomerne dobre kvantifikovať a číselne ich identifikovať, ale aj s typmi údajov, ktoré majú formu subjektívneho vnímania a charakterovo ich skôr radíme medzi abstraktné premenné.

3. Ekonomické hodnotenie krajín

Hodnotenie krajín nám dáva výpoveď o kvantifikácii skutočností na základe určitého súboru ukazovateľov. Hodnotiť kvalitu ľudského života je ale pre mnohých zvlášť náročné. V posledných rokoch sa najaktuálnejším

typom úloh, ktorými sa zaoberajú napríklad krajiny OECD stalo práve hodnotenie pokroku určitej politickej alebo administratívnej skupiny.

Ekonomické hodnotenie krajín sa meria niekoľkými makroekonomickými veličinami, ktoré sú hrubý domáci produkt (HDP), čistý domáci produkt či národný dôchodok. Na základe týchto ekonomických veličín vieme vysvetliť problémy v oblastiach ako ekonomický rast, cyklický vývoj ekonomiky, vzťahy medzi úsporami a investíciami, spotrebou alebo odpovedať na otázky inflácie a nezamestnanosti či makroekonomickou nerovnováhou.

Hrubý domáci produkt (HDP) radíme v ekonomike medzi makroekonomické faktory hodnotenia ekonomiky pomocou ktorej sa určuje výkonnosť ekonomiky krajiny a štátu. Predstavuje trhovú peňažnú hodnotu všetkých finálnych statkov a služieb vyprodukovaných za určité časové obdobie výrobnými faktormi, ktoré sú umiestnené na území daného štátu. HDP je v podstate hodnota produkcie ekonomiky, ktorú si možno predstaviť ako súčin množstva jednotlivých produktov a ich cien. Preto je celkom jednoduché predstaviť situáciu kedy vypočítaný HDP rastie, pričom množstvo produkcie ostáva rovnaké alebo dokonca klesá (Sujová 2005).

Net national product, teda čistý národný produkt (NNP) môžeme podľa portálu euroekonóm kvantifikovať ak od hrubého národného produktu odrátame amortizáciu kapitálových statkov. Hovoríme o celkovom množstve tovarov a služieb vyrobených v priebehu roka, meraných v jednotlivých trhových cenách. Amortizácia predstavuje hodnotu spotrebovaných a opotrebovaných kapitálových statkov. Prenáša sa do hodnoty, ceny výrobku. Vystupuje ako nákladová položka a vyjadrujeme ju prostredníctvom odpisov (Lisý 2005).

Ekonomický rast predstavuje v hospodárstve také zmeny, ktoré sa prejavujú v čase a v prírastku makroekonomických veličín v čase. Klíma (2004) považuje ekonomický rast (Economic growth) za zvýšenie reálneho potenciálneho produktu v určitom čase.

Od roku 1990 Rozvojový program OSN (UNDP) publikuje správy o ľudskom rozvoji, obsahujúce index ľudského rozvoja (Human Development Index - HDI). Bol vytvorený za účelom zdôraznenia skutočnosti, že ľudia a ich schopnosti by mali byť končným kritériom hodnotenia krajiny a teda nie len samotný ekonomický vývoj. Index ľudského rozvoja zaraďujeme medzi agregované indikátory merajúce pokrok spoločnosti a to v troch dimenziách týkajúcich sa zdravia, vzdelania a životnej úrovne obyvateľstva.

4. Metodológia

Cieľom príspevku je definovať teoretický rámec danej problematiky, identifikovať pozitívne vplyvy na kvalitu života a definovať nástroje, resp. opatrenia, ktoré pozitívne vplyvajú na kvalitu života v rámci krajiny. Medzi pozitívne vplyvy, ktoré ovplyvňujú kvalitu života môžeme zaradiť priemernú dĺžku života pri narodení, priemerný počet rokov školskej dochádzky, predpokladaný počet rokov vzdelávania, hrubý národný dôchodok. Dimenzie, v ktorých je potrebné zamýšľať sa pri hodnotení kvality pracovného života sú:

- zdravie - tento ukazovateľ sme analyzovali z pohľadu priemernej dĺžky života pri narodení;
- vzdelanie - dôležitosť vzdelania sme opísali v dimenzii priemerného počtu rokov školskej dochádzky, ale tiež v predpokladanom počte rokov vzdelávania;
- ekonomická premenná - nami zvolený ekonomický aspekt, ktorý sme analyzovali v nasledujúcej časti bol hrubý národný dôchodok v parite kúpnej sily.

Boli použité metódy analýzy a porovnávania v rámci kvantifikácie jednotlivých ukazovateľov celkového indexu, následne sme v práci aplikovali metódy porovnávania a hodnotenia. Aplikovali sme metódu vyššej štatistiky, ktorú sme vykonali v programe Gretl pre lepšie orientovanie a následné potrebné konštatovania

sme výsledky spracovali pomocou nástrojov a funkcií poskytnutých v programe MS Excel. Aby sme mohli zostaviť analýzu s dobrou výpovednou hodnotou zhromaždili sme dáta z viacerých zdrojov avšak nie všetky sme pre ich slabú overiteľnosť mohli použiť. Ako informačné zdroje poslúžili výkazy poskytované Štatistickým úradom Európskych spoločenstiev a pre kontrolu nám slúžili výročné správy porovnávaných krajín.

5. Výsledky a diskusia

Pri analýze hodnôt hrubého národného dôchodku na obyvateľa v parite kúpnej sily sa aj pri hodnotách Slovenskej republiky pohybuje medzi hodnotami od 100 do 75 000. Hrubý národný dôchodok na obyvateľa v parite kúpnej sily bol na začiatku sledovaného obdobia evidovaný s hodnotou 14 319. V roku 1990 bola hodnota 14 319, ale v roku 1991 mala hodnota klesajúcu tendenciu, a to 12 143. Nárast nastal v priebehu rokov od 2000 po 2015. V roku 2009 bola hodnota 23 115, pri ktorej pozorujeme pokles oproti roku 2008, v ktorom bola hodnota 24 191 o 1076 jednotiek. Pokles hodnôt je zaznamenaný v roku 2011 v porovnaní s rokom 2010. Z celkového hľadiska môžeme vývoj hodnotiť ako pozitívny, v priebehu rokov od roku 1990 po rok 2015 nastal nárast o 12 445 jednotiek, čo je porovnateľné s nárastom hodnôt hrubého národného dôchodku na obyvateľa v parite kúpnej sily.

Nasledujúci čiastkový ukazovateľ, ktorý sme analyzovali v krajine bol predpokladaný počet rokov vzdelávania. Tento ukazovateľ sa pohybuje v hodnotách od 0 až po 18. Na začiatku sledovaného obdobia si Slovenská republika viedla primerane k svojmu postaveniu. Začiatkovou hodnotou bola hodnota 11,6 v roku 1990, ale aj v roku 1991. Do roku 1999 pozorujeme postupný nárast až k hodnote 13,3. Táto hodnota bola zhodná dva roky po sebe a to v roku 2000 a 2001. Znova sa opakujúci nárast je prerušený hodnotou 15,0 v roku 2009, ktorá bola stabilná na nasledujúce štyri roky. V roku 2013 môžeme zaznamenať nízky nárast o 0,1, ale tento trend nebol udržaný a roky 2014 a 2015 mali hodnotu poníženú na 15,0. Aj keď v neskorších rokoch boli hodnoty bez výraznejšieho progresu, môžeme hodnotiť obdobie vývoja za pozitívne, lebo aj v prípade Slovenskej republiky je zlepšenie o 3,4.

Sila závislosti jednotlivých ukazovateľov sa ukazuje v prípade hrubého národného dôchodku, ktorý dosahuje hodnotu až 0,992135378. Silným ukazovateľom je priemerná dĺžka života pri narodení. Ako tretím najsilnejším ukazovateľom sa javí predpokladaný počet rokov vzdelávania, tento má hodnotu 0,96424251.

6. Záver

V dnešnej dobe pri nestálej situácii v mnohých sférach života je ťažké predpokladať, ako sa budú vyvíjať jednotlivé faktory ovplyvňujúce kvalitu života v nasledujúcich, budúcich obdobiach v krajinách. Vhodnejším a efektívnejším riešením sú nielen dlhodobé stratégie krajín a vízie v dlhodobých časových horizontoch, ale aj operatívne a akčné plány na dosahovanie skorých výsledkov. Ďalším zistením je skutočnosť, že rovnako ako ekonomika krajín je dôležitá pre blaho občanov rovnako, existuje mnoho neekonomických faktorov, na ktoré sa postupom času čoraz viac prihliada pri hodnotení celkovej situácie krajín.

Na kvalitu života pôsobí mnoho faktorov, my sme si vybrali tie, ktoré pre nás pôsobia ako najviac ovplyvňujúce kvalitu ľudí a ľudského života. Pochopenie dôležitosti a sledovanie vývoja je začiatkovou fázou. Samotné zlepšenie dosiahneme až vtedy, keď prijmem kroky k zmenám.

Zoznam bibliografických odkazov

- Bačová, Viera a kol. 2008. Kvalita života a sociálny kapitál - psychologické dimenzie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovská univerzita v Prešove.
- Birknerová, Zuzana. 2011. Organizačné správanie: od teórie k aplikácii v praxi. Pezinok: Via Bibliotheca.
- Johnston, R. J., Gregory, D., Smith, D. M. 1994. The Dictionary of Human Geography. Oxford: Blackwell.
- Klíma, J. 2004. Makroekonomie. Brno: B.I.B.S.
- Lisý, Ján. 2005. Výkonnosť ekonomiky a ekonomický rast. 2. preprac. a dopl. vyd Bratislava: Iura edition.
- Porvazník, Ján a kol. 2007. Celostný manažment. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s.r.o.
- Sojka, Ladislav. 2007. Kvalita pracovného života a súvisiace konštrukty. Prešov: Fakulta manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove.
- Sujová, A. 2005. Makroekonómia. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene.
- Srovátka, M. 2008. Jak (ne)měřit kvalitu života. Kritické pohledy na index lidského rozvoje. In Mezinárodní vztahy, roč. 43, 2008, č. 1, s. 10.
- Tokárová, A. 2002. Kvalita života a ľudské práva v kontextoch globalizácie a výkonovej spoločnosti. Slovensko-poľský zborník štúdií a článkov. Acta Facultatis Presoviensis. Prešov: FF PU.